

Noten bij ‘Chronologie van incidenten’

- 1 Schepen worden in deze publicatie aangeduid als “zij”. Het woord “schip” is evenwel onzijdig en zou aangeduid moeten worden met “hij” en “zijn”. De gewoonte een schip met “zij” aan te duiden stamt uit het Engelse taalgebied. Dat is merkwaardig omdat ook daar het woord “ship” onzijdig is!
- 2 Ten einde aan bonafide handelsschepen loodsaanwijzingen te verstrekken, werden bij Hoek van Holland, IJmuiden en Vlissingen loodsbotten gebruikt die gemilitariseerd en bewapend waren. Zij deden ook dienst als bewakingsvaartuig.
- 3 Tijdens de voormobilisatie werd een aantal sleepboten, vissersvaartuigen en andere schepen gevorderd die werden verbouwd tot hulpschepen voor de Koninklijke Marine. De bemanningen werden, op hun verzoek, als Vrijwillige Marine Reserve opgenomen in de dienst Vrijwillige Reserve Hulpschepen.
- 4 De naar Engeland uitgeweken hulpschepen, waaronder bewakingsvaartuigen, kwamen bij de "Rescue Tug Section" van de Royal Navy en hebben de geallieerde zaak belangrijke diensten bewezen.
- 5 Naar stoker J. Nooitgedagt is in IJlst een straat vernoemd.
- 6 Een circa 15 km lange rede in het Nauw van Calais, langs de Engelse zuidoostkust.
- 7 In sommige bronnen “Jean Frédéric” genoemd.
- 8 Het ss Langkoeas was oorspronkelijk het Duitse vluchtschip ss Strassfurt dat op 10 mei 1940 te Tjilatjap in beslag werd genomen en door de Nederlands-Indische regering in beheer bij de Koninklijke Rotterdamse Lloyd was gegeven.
- 9 De historisch correcte voorvoegsels voor de namen van Gouvernementsschepen waren "G" van "Gouvernements" en "ss" van "stoomschip" of "ms" van motorschip. Ook na de militarisatie!
- 10 Op 1 februari 1942 werden te Tjilatjap de in Nederlands-Indië beschikbare kruisers en torpedobootjagers ondergebracht in de "Combined Striking Force" onder tactisch bevel van schout-bij-nacht K.W.F.M. Doorman die de vlag zou voeren aan boord van de kruiser Hr.Ms. De Ruyter.
- 11 In Lemmer is een straat naar korporaal-monteur F. van der Gaast vernoemd, terwijl op een gedenksteen in de muur van de Hervormde kerk te Engwierum de naam van matroos R.J. Wiersma is aangebracht.
- 12 In Scherpenisse is naar matroos L.J. *Deurloo* een straat vernoemd.
- 13 Chef van alle schepelingen aan boord.
- 14 Het vernielen van schepen werd door de Japanners beschouwd als daden van hoogverraad.
- 15 Brevet vlieger-waarnemer. Voormalig commandant SQ 321.
- 16 De Japanners vervoerden over zee oorlogsbuit en grondstoffen die voor hun oorlogsindustrie van levensbelang waren. Zij vervoerden ook krijgsgevangenen zonder dat de schepen herkenbaar waren als transportschepen met menselijke lading. Werd zo'n transportschip met ruimen vol krijgsgevangenen door een geallieerde onderzeeboot of door geallieerde vliegtuigen tot zinken gebracht, dan werden in het gunstigste geval de luiken van de ruimen geopend. Honderden mannen probeerden dan door de kleine opening aan dek te komen. Tientallen konden overboord springen. In de meeste gevallen zonder zwemvest! Vele krijgsgevangenen vonden de dood aan boord of kwamen om als drenkeling. (Maru = Japans voor “schip”).
- 17 De officiële Nederlandse naam is Birma, het begrip Burma-Siam spoorweg is echter algemeen spraakgebruik geworden. In het Engels is het ook Burma. Siam had weliswaar zijn naam al in 1939 officieel veranderd in Thailand, maar de naam Siam werd ten tijde van de Pacificoorlog nog veelvuldig gebruikt. De samenstelling Burma-Siam is dan ook algemeen aanvaard.
- 18 Namen van deze schepen waren niet te achterhalen.
- 19 Grootste scheepsramp aller tijden.
- 20 De Pakanbaroe spoorweg liep van Moeara (ten noordoosten van Padang) naar Pakanbaroe aan de Siakrivier op Sumatra.
- 21 Van Baaren was geplaatst op het hoofdkwartier van de Koninklijke Marine te Londen, afdeling Loodswezen.
- 22 Oudst Aanwezend Zeeofficier.
- 23 Tentara National Indonesia, Indonesische leger vanaf 04-06-1947.
- 24 Omdat de controle in de wateren van Nederlands-Indië in de periode van 1945 tot 1950 slechts uitgevoerd kon worden door middel van het doorzoeken van het enorme aantal zeil- en motorprauwen en tongkangs dat de Archipel doorkruiste, terwijl hiervoor slechts een gering aantal oorlogsschepen beschikbaar was, werd een groot aantal regionale patrouillevaartuigen (RP's) met weinig diepgang ingezet, die door hun aantal en door het feit dat zij dicht onder de kust en rivieren konden komen, de onderzoekingsdienst overal konden uitvoeren. Het waren de RP's 101 t/m 118 (de van Australië overgenomen Harbour Defense Motor Launches) en de RP's 119 t/m 136 (in Amerika gebouwde Higgensboten).
- 25 De Nederlandse marinemannen die bij het vegen op de Britse oostkust omkwamen, werden begraven op de begraafplaats te Shotley, Suffolk.
- 26 Nederlands marinepersoneel dat samen met de Royal Navy van oktober 1944 tot medio 1946 zorg droeg voor het vrijmaken van havens en vaarwegen van mijnen en ander explosief materiaal.
- 27 De Willem van der Zaan had al geruime tijd geen dienst meer gedaan als mijnenlegger en werd dan ook niet meer als zodanig gebruikt. Het werd een "manusje-van-alles", van patrouilleschip tot fregat.
- 28 De Nederlandse motortorpedoboten en motorkanonnerboten hebben vanuit Engeland aan de strijd ter zee deelgenomen. Zij hebben deel uitgemaakt van de "Coastal Forces" en waren gebaseerd in Dover en Ramsgate.
- 29 De Engelsen duiden alle Duitse lichte zeestrijdkrachten, waaronder de Schnellboten, aan als "Enemy-war-boats" (E-boats).
- 30 Op het monument op steiger 19 van de Marinehaven te Den Helder worden de mannen van de Onderzeedienst die tijdens de Tweede Wereldoorlog hun leven verloren herdacht.
- 31 Vóór de Tweede Wereldoorlog werden de onderzeeboten waarvan de bouw bekostigd was uit de defensiebegroting aangeduid met "O", gevolgd door een nummer in Arabische cijfers, de uit de begroting van het Ministerie van Koloniën bekostigde onderzeeboten kregen een "K", gevolgd door een nummer in Romeinse cijfers.
- 32 Op het gedenkm Monument aan het Julianaplein in Heerenveen is de naam van *seinersmaat J.Hylkema* aangebracht.
- 33 In augustus 2002 hebben duikers voor de oostkust van Maleisië op 45 meter diepte het wrak van de O20 gevonden.

---

34 In 1991 werd het wrak op de bodem van de Zuid-Chinese Zee gelokaliseerd en uit onderzoek bleek dat de boot op 24 december 1941, met verlies van alle 36 opvarenden, op een mijn is gelopen. Eén der omgekomen opvarenden, *korporaaltorpedomaker A.C. Groendijk*, wordt herdacht op het gedenkraam in de Hervormde kerk in Ternaard (Fr).

35 Zie noot 64.

36 Op 2 augustus 1940 werd het 1e en 2e escadrille van de MLD door de RAF benoemd tot respectievelijk Royal Dutch Naval Air Service SQ 320 en SQ 321. De squadrons maakten deel uit van het RAF Coastal Command. Op 1 februari 1941 werden beide squadrons samengevoegd tot SQ 320.

37 Avro 625A Anson, tweemotorig landvliegtuig voor konvooibescherming. Dieptebommen aan boord. Zes bemanningsleden.

38 Lockheed Hudson MK1. Tweemotorige verkenners-bommenwerper met 4 tot 5 bemanningsleden.

39 In het bezit van het internationaal en marinevliegbrevet.

40 In het bezit van het internationaal en marinevliegbrevet.

41 Zie OS 56 en MLD 24.

42 Voortgekomen uit de Militaire Luchtvaart van de KL of het KNIL. De detachering van ML-personeel hield in dat het zich geheel aan de marinevoorschriften onderwierp voor wat betreft uniform, onderkomen, werkomstandigheden en diensten.

43 "Nomad Patrols" waren patrouilles die tot doel hadden de door de vijandelijke scheepvaart gebruikte routes te verkennen en daar vaartuigen aan te vallen.

44 Fairey Swordfish MK1, onderzeebootbestrijdingsvliegtuig, tweedekker met vanghaak. Twee inzittenden.

45 North American B-25 Mitchell tweemotorige verkenners-bommenwerper. Vijf bemanningsleden.

46 Begin 1943 werd SQ 320 ingedeeld bij de No.2 Group van het Bomber Command op het RAF-station Methwold. Op 30 maart 1943 verhuisde het squadron naar RAF Attle Bridge, nabij Norwich (Norfolk) en op 30 augustus 1943 naar het vliegveld Lasham in Hampshire.

47 Begin 1944 werd MLD-personeel geplaatst bij SQ 18 van de Militaire Luchtvaart te Batchelor, Australië, waarin een speciale "Marine-flight" met vier Mitchells was gevormd. Het operatieterrein bestond uit de Aroe-, Kei- en Tanimbar-eilanden, naast de kleine Soenda-eilanden tot en met Timor. De opdrachten omvatten zowel het bestoken van de Japanse scheepvaart als het bombarderen van vliegvelden. In de periode van de speciale "Marine-flight" bij SQ 18 werden zware verliezen geleden.

48 "Ferry-vluchten": overbrengen van vliegtuigen van fabriek naar basis of van de ene basis naar de andere.

49 In het voorjaar van 1944 werd SQ 320 opgenomen in de 2nd Tactical Air Force en verhuisde daartoe in de derde week van februari naar RAF Dunsfold, nabij Guildford, Middlesex.

50 In oktober 1944 werd SQ 320 verplaatst naar Melsbroek bij Brussel.

51 Consolidated B-24J MK VI Liberator, 4-motorige verkenners-bommenwerper. 8 bemanningsleden.

52 De Albacore was een torpedovliegtuig dat vanaf vliegdekschepen opereerde.

53 In het Marin depot aan de Kralingse Mecklenburglaan in Rotterdam waren op 10 mei 1940 ondergebracht: de bemanning van het bewakingsvaartuig Hr.Ms. Balder dat in Bolnes op een scheepswerf in dok lag, 150 mariniers, 450 zeemiliciens en militair personeel geplaatst bij de afbouw van de onderzeeboot O 27. De bemanning van de tot zinken gebrachte torpedobootjager Hr.Ms. Van Galen (zie OS 1) zou twee dagen later eveneens in het depot worden ondergebracht. Uit dit personeel werden vier compagnies geformeerd. Het commando berustte bij het Korps Mariniers.

54 Maakte aanvankelijk deel uit van het marinetoezicht bij de afbouw van de onderzeeboot O 27.

55 Inheems bestuursambtenaar.

56 Tentara Republik Indonesia, Republikeinse leger van 25-01-1946 tot 03-06-1947. Daarna TNI (Tentara Nasional Indonesia).

57 Veiligheidsdienst Mariniers Brigade

58 Employé van Speciale Diensten. Burgerkrachten, bestaande uit Indonesische en Indische jongens met plaatselijke ervaring en kennis van volk en taal, voor het verkrijgen van inlichtingen en het verhoren van krijgsgevangenen.

59 LTZ1 R. Hofstra werd in de VS bij de Mariniersbrigade gedetacheerd en benoemd tot opvolgend commandant van het 2^e infanteriebataljon.

60 Angkatan Laoet Republik Indonesia, Republikeinse marine.

61 Sinds 15 augustus 1945 werd het Japanse leger door de geallieerden verantwoordelijk gesteld voor het welzijn en de veiligheid van hun voormalige (krijgs)gevangenen die na de capitulatie in de kampen moesten blijven totdat het bevel voor overplaatsing van de bezettingsautoriteiten zou worden ontvangen.

62 De krijgsgevangenen in de Japanse werkkampen hebben onder onvoorstelbaar slechte omstandigheden dwangarbeid moeten verrichten. Velen stierven aan de gevolgen van mishandeling, ongevallen, uitputting, voedselgebrek, tropenzwern, longontsteking en besmettelijke ziekten als beri-beri, malaria, tyfus, cholera en dysenterie.

63 De hierna beschreven gebeurtenis is vooralsnog niet met feitelijke informatie te staven. Door het combineren van authentieke gegevens kan het beschreven echter met grote zekerheid als juist worden beschouwd.

64 De organisatie voor het verzamelen van inlichtingen Netherlands Forces Intelligence Service (NEFIS) die vanuit Australië opereerde, zond regelmatig militairen naar de door de Japanners bezette gebieden in de Archipel. De opleiding was gevestigd in Queensland.

65 Indien bekend, wordt in de necrologie het werkkamp waar betreffende marineman overleed, vermeld. Als er over de plaats van overlijden twijfel bestaat, wordt de erebegraafplaats waar de militair uiteindelijk werd (her)begraven, genoemd. Zoals Thambyuzayat, Kanchanaburi of Chungkai.

66 De priesteropleiding was er vandaan overgeplaatst.

67 Indonesische arbeider, in grote aantallen door de Japanners -vaak onder dwang- geronseld.

68 "Englandspiel", benaming voor het tijdens de Tweede Wereldoorlog door de Duitse geheime dienst met de Britse inlichtingendienst onderhouden radiocontact, waarbij zij deze van valse berichten voorzagen. De Duitsers wisten dan ook vaak op welke data geheime agenten in Nederland werden "gedropt". Alle door hen gevangengenomen Englandspiel-agenten werden opgesloten in het Grootseminarium te Haaren. Vijftig van hen werden eind november 1943 overgebracht naar het Huis van Bewaring te Assen. In april 1944 werden zij getransporteerd naar het Duitse tuchthuis in Rawitsch, Silezië. Elf hunner zijn nadien op een onbekende plaats -waarschijnlijk het concentratiekamp Gross-Rosen- en op een onbekend tijdstip

---

ter dood gebracht. De overigen werden op 5 september 1944 het concentratiekamp Mauthausen binnengevoerd en daar de volgende twee dagen vermoord.

⁶⁹ Deed tijdens de oorlog dienst als gestichtwachter van de Rijks Werk Inrichting te Veenhuizen.

⁷⁰ Bersiap: Dagen van paraatheid; de maanden oktober/november 1945 waarin voornamelijk onder jonge Indonesiërs (pemoeda's) een explosie van geweld losbarstte met het doel de Nederlanders ervan te weerhouden hun gezag in Nederlands-Indië te herstellen.

⁷¹ Netherlands Indies Civil Administration. Nederlandse organisatie voor civiele zaken in Nederlands Oost-Indië na WO-II.